

12. Aziz J., Caramazza F., Salgado R. Currency Crises: In Search for Common Elements. Working Paper № 00/67. – Wash. D.C.: IMF, 2000. – 55 p.
13. Kumar M., Moorthy U., Perraudin W. Predicting Emerging Markets Currency Crashes. Working Paper № 02/7. – Wash. D.C.: IMF, 2002. – 38 p.
14. Sasin M. Predicting Currency Crises, the Ultimate Significance of Macroeconomic Fundamentals in Linear Specifications with Nonlinear Extensions. – Warsaw: Center for Social and Economic Research // Studies and Analyses. – 2001. – № 224. – 36 p.
15. Kamin S., Schindler J., Samuel Sh. The Contribution of Domestic and External Factors to Emerging Market Currency Crises: An Early Warning System Approach. International Finance Discussion Paper № 711. – Board of Governors of the Federal Reserve System, 2001. – 54 p.
16. Frankel J., Rose A. Currency Crashes in Emerging Markets: Empirical Indicators. Working Paper № 5437. – Cambridge, MA: NBER, 1996. – 29 p.
17. Edison H. Do Indicators of Financial Crises Work? An Evaluation of an Early Warning System. International Finance Discussion Paper № 675. – Board of Governors of the Federal Reserve System, 2000. – 74 p.
18. Nitithanprapas E., Willett T. A Currency Crises Model That Works: A Payments Disequilibrium Approach. Working № 2000-25. – Claremont Colleges, 2000. – 51 p.
19. Klein M., Marion N. Explaining the Duration of Exchange Rate Pegs. Working Paper № 4651. – Cambridge, MA: NBER, 1994. – 27 p.
20. Tomczyńska M. Early Indicators of Currency Crises. Review of Some Literature. – Warsaw: Center for Social and Economic Research // Studies and Analyses. – 2000. – № 208. – 32 p.
21. International Financial Statistics Online Service; World Development Indicators; Economic Freedom Network; BradyNet, Inc.; International Banking Statistics Database. Bank for International Settlements; A New Database on Financial Development and Structure. World Bank; Demirguc-Kunt A., Sobaci T. Deposit Insurance Around the World (dataset). World Bank, 2002; Caprio G., Klingebiel D. Episodes of Systemic and Borderline Financial Crises (1970s – 2002). Dataset. – World Bank, 2003. – 20 p.; Beck Th., Clarke G., Groff A., Keefer Ph., Walsh P. New tools in comparative political economy: The Database of Political Institutions // World Bank Economic Review. – 2001. – Vol. 15, № 1. – P. 165–176; Gleditsch N. P., Wallenstein P., Eriksson M., Sollenberg M., Strand H. Armed Conflict 1946–2002: A New Dataset // Journal of Peace Research. – 2002. – Vol. 39, № 5. – P. 615–637; Global Corruption Report 2003. – Transparency International, 2003. – 326 p.; 2004 Index of Economic Freedom. Heritage Foundation; Direction of Trade Statistics Yearbook: 2001. – International Monetary Fund, 2001. – 495 p.
22. Чугаєв О.А. Валютно-курсові орієнтири для запобігання валютній кризі // Проблемы развития внешне-экономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект: Сборник научных трудов. – Донецк: ДонНУ, 2006. – Т.1. – С.423–429.

### Шкурупій О.В.

#### «ТРЬОХФАЗОВА МОДЕЛЬ» ТРАНСФОРМАЦІЇ І РОЗВИТОК НАУКОВО-ТЕХНОЛОГІЧНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ

В останні десятиріччя відбуваються активні процеси інтеграції України у світову та європейську спільноту. Складність формування нової системи відносин визначає актуальність дослідження основних проблем об'єднання. Джерелом зазначених процесів для постсоціалістичних країн, у тому числі і для України, стала системна трансформація 90-х років ХХ ст. Як одна з центральних для всіх країн постала однакова проблема - забезпечення паритетності в новій системі міжнародних відносин. Її вирішення не тільки залишається актуальним й зараз, а й набуває особливого змісту з огляду на формування в суспільстві нової економіки.

З урахуванням зміни моделі світового розвитку, характер, якої починаючи з 80-х років ХХ ст. став визначати людський фактор, на увагу потребує насамперед розгляд проблем, пов'язаних з інтелектуальним потенціалом, який на разі визнається головним джерелом економічного зростання. Прийняття принципової позиції щодо пріоритету зазначеного фактору та його реальне використання в інтересах піднесення вітчизняної економіки означає для України одночасно і фундацію паритетних відносин при входженні до світового ринку.

Зміна характеру світового економічного розвитку означає, що лідерство у міжнародних відносинах буде визначатися розвиненістю сфери науки та технологій. Це не просто пріоритет високотехнологічних галузей в економіці країн, а якісні зміни макроекономічних параметрів, що зумовлені впливом високих технологій на економічне оточення. Зважаючи на це, саме в аспекті інноваційного розвитку необхідно розглядати сьогодні вирішення найбільш важливих для України проблем – проблем забезпечення національної безпеки та конкурентоспроможності, які зумовлені процесами міжнародної інтеграції.

Концептуальною основою для нового етапу економічного розвитку України має бути інноваційна модель, заснована на ідеях Й. Шумпетера. Практична реалізація зазначеного спрямування розвитку пов'язана зі створенням національних інноваційних систем. Урядами більшості країн-технологічних лідерів використовуються розробки таких авторитетних науковців як Б. Лундвалл, К.Фрімен, Р.Нельсон та ін.

«Економіка, заснована на знаннях» - господарський уклад, який активно формується в найбільш розвинутих країнах – визначає сьогодні, відповідно до ступеню його становлення і розвитку, положення країни в

системі світогосподарських відносин, її конкурентоспроможність, можливість впливу на загальну ситуацію на світовому ринку.

В американських дослідженнях використовується дещо інший термін – «суспільство знань та технологій». За оптимістичними оцінками вважається, що такий уклад уже існує в США та деяких європейських країнах. Саме вони є лідерами в технологічному суперництві на світовому ринку і, користуючись перевагами, справляють істотний вплив на всі визначальні процеси, що виникають при формуванні відносин з іншими країнами світу.

Проте Україна займає зовсім інше місце в системі світогосподарських відносин. Тому її міжнародна політика (зокрема інтеграційна) має насамперед виходити із збереження принципу економічної безпеки. За собою для цього є створення надійної інноваційної системи.

Метою цієї роботи є аналіз умов та механізмів, необхідних для забезпечення інноваційного зростання в Україні. В завдання входять дослідження процесів і результатів формування національної інноваційної системи та ролі людського фактору в контексті соціально-економічного розвитку країни та її входження до європейського і світового співтовариства.

Національна інноваційна система (НІС) – це сукупність організацій, які безпосередньо здійснюють процеси виробництва та комерціалізації наукових знань і технологій, а також комплекс інститутів правового, фінансового та соціального характеру, що забезпечують ефективне функціонування цих організацій [1, с.6]. Її головними елементами є а) заклади освіти та професійного навчання; б) відповідна макроекономічна та нормативна база, яка включає заходи з торгової політики, що створюють вплив на просування технологій; в) мережа виробничих підприємств та інноваційні підприємства зокрема; г) комунікаційна інфраструктура; д) інші фактори, такі як доступ до глобальних джерел знань та певні ринкові умови, що сприяють впровадженню інновацій [2, с.53].

Класифікація суб'єктів може бути представлена за секторами: заводська наука, галузева наука, вузівська наука, академічна наука та невідомча наука (венчурні фірми).

Виходячи з сучасних критеріїв щодо утворення ефективних національних інноваційних систем, стосовно України, на нашу думку, сьогодні можна говорити про проміжний етап створення такої системи. Існуючий на разі варіант є продуктом істотних змін і вже не схожий на зразок наукових і технологічних систем (НТС), що існували за часів соціалістичної системи господарювання. Проте, він й не набув необхідного якісного рівня для того, щоб вважати таке утворення справді новою національною інноваційною системою (НІС), здатною забезпечити лідерство України в рамках сучасного світового суперництва.

Аналіз розвитку процесів дозволяє відзначити ряд позитивних змін, що вже відбулись. До теперішнього часу визначення набули головні складові елементи, наявність яких вимагає створення НІС; в науково-технічній сфері практично завершеними є процеси реконструкції та консолідації інститутів, що існували в межах науково-технологічної системи за радянських часів; активно з'являються модифіковані та абсолютно новітні їх форми. Разом з цим, при безперечній наявності цих ознак, все ще не існує необхідної єдності – тієї підстави, за якої зазначену сукупність елементів можна було б вважати системною цілісністю, основою на ефективних внутрішніх взаємозв'язках, дією і продуктивною.

На формуванні національної інноваційної системи України, не могли не позначитися наслідки, пов'язані з її походженням. Специфіка утворення сучасних НІС в країнах ЦСЄ та пострадянського простору, яка характерна і для України, полягає у тому, що всі вони почали свою розбудову на основі інституцій соціалізму, які регулювали відносини в науково-технічній сфері і були представлені відповідними науково-виробничими установами, підприємствами тощо. Практично сучасні НІС, що створюються в країнах ЦСЄ виникли на підставі реконструкції тих, що існували до цього, тому процеси їх якісного оновлення, згідно поставлених завдань збереження існуючих позицій у світових господарських відносинах і завоювання нових, потребують ще багато часу і зусиль. В цілому, не зважаючи на це, сучасний етап в країнах ЦСЄ та колишнього СРСР, по відношенню до ХХІ ст. оцінюються науковцями досить оптимістично – як фаза, що знаменує початок переходу до нових національних інноваційних систем (часто досить бурхливий) [3, с.19].

Процеси перетворення наукових та технологічних систем та перспективи їх розвитку в країнах постсоціалістичної трансформації були досліджені групою західних науковців<sup>1</sup>. Аналіз їх трансформації в чотирнадцяти країнах<sup>2</sup> дозволив визначити «трьохфазну модель» зазначених процесів.

Весь період системних змін в науковій та технологічній сферах в країнах ЦСЄ за цією моделлю представлений так: перша фаза – розпад та фрагментація старої НТС; друга фаза – реструктуризація та консолідація старих елементів/фрагментів НТС й виникнення нових продуцентів наукових знань та інститутів, конструктивні зміни характеру діяльності (особливо від науки до інновацій); третя фаза – нова інтеграція (комбінування діючих одиниць в нову функціонуючу систему кожної з країн і одночасне узгодження з міжнародними тенденціями розвитку в сфері науки та технологій), побудова якісно і кількісно нової НТС [3, с.20].

Наведена модель, на нашу думку, може бути використана для оцінки сучасного стану у сфері науково-технологічного розвитку України та визначення його відповідності вимогам сучасних світогосподарських

<sup>1</sup> Meske W. (Ed) From System Transformation to European Integration. Science and technology in Central and Eastern Europe at the beginning of the 21<sup>st</sup> century. Münster: LitVerlag, 2004

<sup>2</sup> Перелік країн: Росія, Білорусь, Україна, Естонія, Латвія, Литва, Польща, Чеська Республіка, Словаччина, Угорщина, Румунія, Болгарія, Федеральна Республіка Югославія, Словенія.

відносин. Вона є науково обґрунтованою, чітко відображає генезис НІС сучасного зразку, що мають бути створені в країнах постсоціалістичної трансформації, висвітлює еволюцію процесів і тому обрана нами для застосування в аналізі.

Ефективність НІС насамперед оцінюється за показниками динаміки обсягу ВВП. Розглядаючи стан національної економіки, слід визнати потребу інтенсифікації її розвитку і кардинальних якісних змін. За даними Міжнародного центру перспективних досліджень, Україні, для забезпечення сприятливого режиму інтеграційних процесів, потрібний щорічний темп зростання ВВП у розмірі 7-8%. У цьому контексті постають, на нашу думку, два основних питання: перше - стосовно імовірного резерву такого зростання, друге – стосовно здатності НІС, яка ще не є остаточно сформованою, забезпечити відповідні кількісні та якісні макроекономічні зміни.

При з'ясуванні зазначених проблем в якості орієнтиру можна скористатися підрахунками російських дослідників, які стосуються потенційних можливостей економічного зростання за рахунок НДДКР. Згідно них, по самим приблизним розрахункам за існуючої фази НІС наука здатна давати як мінімум 15% щорічного приросту ВВП [4,с.19].

Дієвість НІС визначається також такими параметрами як ступінь використання нових технологій в господарстві, експорт наукомісткої продукції, патентування, у тому числі за кордоном, чисельність науковців, наукових публікацій тощо.

Застосування передових технологій слід розглядати як один головних критеріїв ефективності НІС. Інноваційний продукт має бути не просто створений, а й використаний на практиці, при тому використаний продуктивно.

З огляду на місце України в світовій економіці і враховуючи потребу якісних змін цієї ситуації, необхідно відзначити наступне. Позиції певної країни на сучасних глобальних ринках визначаються станом її міжнародної конкурентоспроможності. А вирішення відзначених проблеми пов'язані, перш за все, з інноваційною здатністю корпоративного сектору економіки. Наукові дослідження, що ведуться компаніями, є одним з найцінніших джерел інновацій, які в свою чергу, стають основою довгострокових переваг національних товаровиробників на світовому ринку.

Проте в українському промисловому секторі, насамперед заводської науки, а також галузевої, до цього часу не відбулись конструктивні якісні зміни, які б дозволили оцінити розвиток цього сегменту НІС як такий, що відповідає завершеності організаційного формування й наближенню до прикордонного стану другої і третьої фази в моделі трансформації науково-технологічної сфери. Сьогодні, як відзначає «Щорічний звіт про глобальну конкурентоспроможність» Світового економічного форуму, за індексом зростання конкурентоспроможності Україна посідає 86-е місце з 104 країн світу, а за індексом ділової активності – 65-е з 93 країн. За рейтингом конкурентоспроможності, визначеним англійським журналом «Euromoney» - 129 місце серед 180 країн світу [5,с.58-60]. Дослідження показують, що українським підприємствам бракує ресурсів для реалізації значного інноваційного потенціалу. На разі більш 90% продукції, що виробляється промисловістю України, не відповідає сучасному науково-технічному рівню. Як наслідок, на світовому ринку наукомісткої продукції наша країна контролює лише 0,1% її загального обсягу [6,с.72].

За даними, які наводять Б.Данилишин і В.Куценко інтелектуальний потенціал України, який оцінюється в 137-138 млрд. дол., є досить потужним. Проте він практично не трансформується у виробництво [6,с.71]. Частка підприємств, які активно запроваджують інновації в своїй діяльності становить в Україні 11% [7,с.31].

З'ясовуючи сутність суперечності між потенційними можливостями інтелектуального ресурсу і результативністю його використання, на наш погляд, необхідно відзначити неефективність існуючої системи фінансування як одного з дестабілізуючих факторів макроекономічної складової НІС.

З одного боку, удосконалення потребує функція державного регулювання, яке здійснюється через механізм фінансування. На разі видатки з Держбюджету на здійснення наукових розробок є явно недостатніми і не відповідають належною мірою а ні вимогам підтримки економічної безпеки, а ні сприянню економічного зростання, а ні забезпеченню паритетного стану України поряд з розвинутими країнами світу. Якщо в США частка держави у фінансуванні НДДКР становить 55%, у певних країнах ЄС – 40%, а подекуди й до 70%, то в Україні станом на 2002р. – тільки 28,9% [8,с.13].

Проте для корекції ситуації, що склалася в науково-технологічній сфері, слід виходити з її реальних умов. А саме: українська економіка зараз знаходиться в такому стані, коли не існує змоги здійснювати фінансування за всіма спрямуваннями, які надає можливість реалізувати наявний інтелектуальний потенціал і сподіватися, що на цьому фоні автоматично визначиться повідний напрям наукових досліджень, який здатний забезпечити інноваційний прорив. Ми приєднуємося до тієї думки, що для реалізації відповідних заходів необхідно, щоб на макрорівні були визначені 7-8 пріоритетних технологій, за якими Україна може бути конкурентоспроможною на світовому ринку наукомісткої продукції і всіляко підтримувати їх [9,с.14]. Враховуючи реалії, сприяння інноваційному розвитку має бути спрямоване за принципом підтримки науково-технологічних пріоритетів там, де вони збереглися і надолуження утраченого лідерства в тих галузях, де це ще можна зробити.

Інший бік проблеми - фінансування НДДКР за рахунок коштів корпоративного сектору. На вітчизняних підприємствах інноваційна діяльність фінансується переважно з власних коштів господарюючих суб'єктів

(70%), проте результативність таких інвестицій низька. Інноваційна продукція у промисловому випуску складає лише 5% [7,с.31].

Очевидним є той прикрий факт, що в корпоративному секторі економіки до теперішнього часу виробничі наукові дослідження й розробки, з одного боку, і інноваційна діяльність - з іншого, як єдиний процес, не стали явищем загального характеру.

Якщо групувати за суб'єктами, то позитив такого роду найбільшою мірою простежується на провідних підприємствах таких галузей української економіки як космічна механіка і технології, літакобудування, суднобудування, хімічна промисловість, окремі напрями машинобудування та ін. Саме вони і забезпечують конкурентні переваги України на зовнішньому ринку. Наукові дослідження та впровадження їх результатів здійснюють відповідні організаційні структури (галузеві та внутрішньогосподарські) створені на базі великих підприємств - наукові об'єднання, інститути, лабораторії, конструкторські бюро тощо. Продуктивними також слід визнати процеси використання новітніх технологій у випадку їх імпорту. Вони надходять, як правило, в дочірні підрозділи, створені на території України закордонними фірмами. І все ж таки, разом з тим, переважна кількість вітчизняних підприємств не забезпечує системних підходів до створення і використання інноваційного продукту. Венчурні ж фірми, які спеціалізуються на процесах наукових досліджень, розробок та створенні відповідного продукту й впровадження інновацій - є досить слабкими.

З урахуванням сучасних відмінностей інтеграції, українські проблеми створення в корпоративному секторі економіки ефективної підсистеми НІС є сенс розглядати в контексті процесів щодо прагнення ЄС сформувати зрілу інноваційну систему в межах регіонального об'єднання. Виходячи з того, що виникненню та розвитку наукомістких підприємств, створенню нових високотехнологічних виробництв, поширенню нововведень в кожній із країн сприяє стабільне середовище, за висновками Єврокомісії, необхідно створювати умови з доступу підприємств до знань, нагромадженого досвіду, фінансової підтримки, консультативних служб та ринкової інформації, а також для зміцнення співробітництва між підприємствами та іншими учасниками інноваційного процесу [9,с.17].

Отже, розпізнавання відповідності реальних процесів фазам становлення НІС в Україні приводить до висновку про те, що в секторі підприємництва вони здебільшого відносяться до середнього стану стадії «реструктуризація». Більшою мірою, на нашу думку, до завершальної стадії формування НІС «нова інтеграція» наближені процеси в секторі академічної науки і освіти. Проте і у цьому випадку, незважаючи на процеси позитивних трансформаційних змін підсистеми, що існувала за часів соціалістичних відносин і появу нових продуцентів - наукових та освітніх 'акторів, з чітко визначеними, відповідно до сучасних вимог компетенціями та профілем своєї діяльності, лишається ціла низка проблем, які потребують вирішення. З них найсуттєвішою для сучасного розвитку економіки України та стабільності її позицій на зовнішньому ринку, з нашої точки зору, є підвищення продуктивності академічної науки і освіти. Потребує на збільшення практичне використання науково-дослідних розробок. Наприклад, в США близько 50% фундаментальних досліджень здійснюються силами університетської науки, де сконцентрована третина всіх науковців та інженерів країни [10,с.331].

Звичайно, Україні необов'язково додержуватися американської структури НІС, в якій переважає університетський сектор. Існують і інші приклади: в Німеччині та Франції сектори вищої школи, державний сектор наукових досліджень та приватновиробничий знаходяться в стані функціональної рівноваги; в країнах ЦСЄ домінує позауніверситетський сектор. Але за будь-якого внутрішнього утворення НІС, основним критерієм залишається ефективність її дії. Існуючий же стан НІС України відповідність такого роду не забезпечує. За приблизно однакової частки дослідників серед зайнятого населення в Україні та країнах ЄС, показники, що характеризують ефективність розробок – динаміка зростання інновацій, частка наукомістких технологій, тощо – надзвичайно малі [6,с.79].

Розглядаючи як один з індикаторів ефективності НІС патентування, необхідно відзначити структурні зміни, що характеризують зазначений процес. В розвинутих країнах (США, Японії, Великій Британії, Фінляндії) з 8 груп, за Міжнародною патентною класифікацією, найбільше число заявок на патентування було подано в розділі з високими наукомісткими технологіями (групи G і H). В Україні ж, за даними аналізу вітчизняних науковців, структурні зрушення характеризуються негативною динамікою: порівняно з 1998р. збільшилась частка низьких технологій і, відповідно, зменшились частки технологій середнього і високого рівнів; величина останньої з них становила у 2003р. 11,56% [11,с.82]. Протягом 2000-2003 рр. частка винаходів в загальній кількості науково-технічних розробок скоротилась на 48%, а ресурсозберігаючих технологій на 12%. [7,с.31].

Труднощі, які супроводжують становлення НІС в Україні, пов'язані з неефективним використанням людського фактору, насамперед з використанням наявного інтелектуального потенціалу. Несприятливі умови, які існують всередині країни, зумовлюють, зокрема, проблему відтоку наукових кадрів. Безумовно, оцінюючи сучасний стан української еміграції, не можна не відзначити наявність позитивних тенденцій, насамперед, того факту, що інтенсивність еміграційних потоків зараз є значно нижчою, ніж в 90-х роках. Проте разом з цим лишаються і стають все більш значимими якісні зміни міграції робочої сили. Вони пов'язані з тим, що інтереси розвинутих країн з постіндустріальним характером економіки зумовлюють практично ескалацію інновацій як особливий і найбільш ефективний вид конкурентної боротьби. Зміна поколінь техніки й технологій визначає в наш час шляхи нагромадження багатства, джерелом якого є інтелектуальний капітал, закладений в людині. Прагнення «права власності на інтелект» змушує передові економічно розвинуті країни стимулювати приток носіїв інтелектуального капіталу, у першу чергу носіїв інтелек-

туально-креативного капіталу – висококваліфікованих працівників (науковців, інженерів та ін.).

Ці тенденції вже зараз створюють надзвичайно серйозну проблему для країн, в яких НІС знаходиться в стадії формування, і вона може стати ще більш гострою в перспективі. Необхідно враховувати той факт, що розвинуті країни світу сьогодні відчують значну нестачу висококваліфікованих працівників, і в першу чергу у високотехнологічних галузях економіки. За даними ОЕСР в сфері висококваліфікованої праці в найближчі 20 років буде відзначатися дефіцит робочої сили. НІС США (одна з найбільш розвинених), наприклад, підтримується, головним чином, за рахунок процесів глобалізації ринку робочої сили. За даними офіційної статистики, згідно перепису населення 22,4% громадян США, що мають учений ступінь – іноземного походження [6,с.77]. За іншими даними до 75% американського наукового потенціалу походять з інших країн світу [12,с.105]. За цих умов при відсутності запобіжних заходів негативний ефект міграції для України може стати однією з головних причин слабкості національної інноваційної системи, оскільки наслідки можуть прийняти неперворотний характер.

Отже узагальнення надає змогу оцінити існуючу інноваційну систему України як таку, що знаходиться в стадії формування. Для забезпечення її відповідності критеріям паритетних економічних відносин наднаціонального рівня необхідно вирішити багато проблем з удосконалення державного регулювання, оптимізації інституцій, фінансування тощо. За їх конкретизації найбільш нагальними є ті, що сприяють зацікавленості підприємств у здійсненні НДДКР та ефективного використання їх результатів як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, а також всіляка підтримка діяльності закладів науки і освіти, яка розглядається як першоджерело формування інтелектуального потенціалу країни. Інтеграція науки, освіти, виробництва є однією з вирішальних передумов створення НІС як цілісного утворення здатного забезпечити для України перехід від існування за національно-індустріальним типом розвитку до постіндустріального, науково-інформаційного суспільства.

#### Джерела та література

1. Оболенский В. Технологическое соперничество на мировом рынке // Мировая экономика и международные отношения. – 2003. - №7 – С.3-12
2. Бобылев С.Н. Развитие человеческого потенциала в России // Вестник Московского университета. – Сер.6. Экономика. – 2005. - №1. – С.41-63
3. Меске В. Наука и технологии в Центральной и Восточной Европе: результаты трансформации и нерешенные проблемы // Белорусский экономический журнал. -2005. -№1. – С.19-29
4. Белых И.Г. Проблема использования интеллектуального потенциала// Актуальные проблемы современной науки. – 2005. - №3. – С. 18-19
5. Антонюк Л. Конкурентоспроможність національної економіки, показники та динаміка розвитку / Зб. наук. праць Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України. - Вип. 32. – К.: 2002 – С.58-60
6. Данилишин Б., Куценко В. Інтелектуальні ресурси в економічному зростанні: шляхи поліпшення їх використання // Економіка України. – 2006. - №1. – С. 71-79
7. Шубравська О.В. Основні індикатори та ризики соціально-економічного розвитку України // Актуальні проблеми економіки. – 2005. - №8(50). – С.25-33
8. Ревуцький С. Державна правова підтримка інноваційної активності у країнах Європейського Союзу // Інтелектуальний капітал. – 2005.-№1.– С. 12-18
9. Панченко Є. Інтелектуальний потенціал компаній: досвід емпіричного дослідження // Економіка України. – 2005. - №10. – С. 14-24
10. Экономика знаний / В.В.Глухов, С.Б.Коробко, Т.В.Маринина. – СПб: Питер, 2003. – 528с.
11. Леоненко П.М. Черепніна О.І. Зовнішньоекономічна діяльність України: сучасні тенденції // Актуальні проблеми економіки. – 2005. - №2(44). – С. 80-84
12. Экономика знаний: мировые тенденции и Россия // Вестник московского университета. – Сер.: Экономика. – 2005. - №3. – С.100-108

#### Повна С.В.

### **ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ЯК ДІЄВИЙ ФАКТОР РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

**Вступ.** Сучасні прагнення України до вступу до Європейського Союзу (ЄС) та Всесвітньої торговельної організації (ВТО) вимагають від вітчизняного агропромислового комплексу (АПК) виходу на такі інноваційно-інвестиційні засади діяльності, при яких його продукція буде конкурентоспроможною як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. При цьому не вимагає доказів, що конкурентоспроможність вітчизняного АПК у стратегічному плані відбудеться шляхом застосування високих технологій у всіх сферах і галузях комплексу. Бо закон Лібіха (урожайність культур визначається фактором, який є у мінімумі) визначає результативність виробничо-технологічного ланцюгу у всьому його діапазоні – від самого сільського господарства до харчової промисловості та перероблення його продукції і до фондовиробляючих галузей АПК та торгівлі.

туально-креативного капіталу – висококваліфікованих працівників (науковців, інженерів та ін.).

Ці тенденції вже зараз створюють надзвичайно серйозну проблему для країн, в яких НІС знаходиться в стадії формування, і вона може стати ще більш гострою в перспективі. Необхідно враховувати той факт, що розвинуті країни світу сьогодні відчують значну нестачу висококваліфікованих працівників, і в першу чергу у високотехнологічних галузях економіки. За даними ОЕСР в сфері висококваліфікованої праці в найближчі 20 років буде відзначатися дефіцит робочої сили. НІС США (одна з найбільш розвинених), наприклад, підтримується, головним чином, за рахунок процесів глобалізації ринку робочої сили. За даними офіційної статистики, згідно перепису населення 22,4% громадян США, що мають учений ступінь – іноземного походження [6,с.77]. За іншими даними до 75% американського наукового потенціалу походять з інших країн світу [12,с.105]. За цих умов при відсутності запобіжних заходів негативний ефект міграції для України може стати однією з головних причин слабкості національної інноваційної системи, оскільки наслідки можуть прийняти неперворотний характер.

Отже узагальнення надає змогу оцінити існуючу інноваційну систему України як таку, що знаходиться в стадії формування. Для забезпечення її відповідності критеріям паритетних економічних відносин наднаціонального рівня необхідно вирішити багато проблем з удосконалення державного регулювання, оптимізації інституцій, фінансування тощо. За їх конкретизації найбільш нагальними є ті, що сприяють зацікавленості підприємств у здійсненні НДДКР та ефективного використання їх результатів як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, а також всіляка підтримка діяльності закладів науки і освіти, яка розглядається як першоджерело формування інтелектуального потенціалу країни. Інтеграція науки, освіти, виробництва є однією з вирішальних передумов створення НІС як цілісного утворення здатного забезпечити для України перехід від існування за національно-індустріальним типом розвитку до постіндустріального, науково-інформаційного суспільства.

#### Джерела та література

1. Оболенский В. Технологическое соперничество на мировом рынке // Мировая экономика и международные отношения. – 2003. - №7 – С.3-12
2. Бобылев С.Н. Развитие человеческого потенциала в России // Вестник Московского университета. – Сер.6. Экономика. – 2005. - №1. – С.41-63
3. Меске В. Наука и технологии в Центральной и Восточной Европе: результаты трансформации и нерешенные проблемы // Белорусский экономический журнал. -2005. -№1. – С.19-29
4. Белых И.Г. Проблема использования интеллектуального потенциала// Актуальные проблемы современной науки. – 2005. - №3. – С. 18-19
5. Антонюк Л. Конкурентоспроможність національної економіки, показники та динаміка розвитку / Зб. наук. праць Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України. - Вип. 32. – К.: 2002 – С.58-60
6. Данилишин Б., Куценко В. Інтелектуальні ресурси в економічному зростанні: шляхи поліпшення їх використання // Економіка України. – 2006. - №1. – С. 71-79
7. Шубравська О.В. Основні індикатори та ризики соціально-економічного розвитку України // Актуальні проблеми економіки. – 2005. - №8(50). – С.25-33
8. Ревуцький С. Державна правова підтримка інноваційної активності у країнах Європейського Союзу // Інтелектуальний капітал. – 2005.-№1.– С. 12-18
9. Панченко Є. Інтелектуальний потенціал компаній: досвід емпіричного дослідження // Економіка України. – 2005. - №10. – С. 14-24
10. Экономика знаний / В.В.Глухов, С.Б.Коробко, Т.В.Маринина. – СПб: Питер, 2003. – 528с.
11. Леоненко П.М. Черепніна О.І. Зовнішньоекономічна діяльність України: сучасні тенденції // Актуальні проблеми економіки. – 2005. - №2(44). – С. 80-84
12. Экономика знаний: мировые тенденции и Россия // Вестник московского университета. – Сер.: Экономика. – 2005. - №3. – С.100-108

#### Повна С.В.

### **ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ЯК ДІЄВИЙ ФАКТОР РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

**Вступ.** Сучасні прагнення України до вступу до Європейського Союзу (ЄС) та Всесвітньої торговельної організації (ВТО) вимагають від вітчизняного агропромислового комплексу (АПК) виходу на такі інноваційно-інвестиційні засади діяльності, при яких його продукція буде конкурентоспроможною як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. При цьому не вимагає доказів, що конкурентоспроможність вітчизняного АПК у стратегічному плані відбудеться шляхом застосування високих технологій у всіх сферах і галузях комплексу. Бо закон Лібіха (урожайність культур визначається фактором, який є у мінімумі) визначає результативність виробничо-технологічного ланцюгу у всьому його діапазоні – від самого сільського господарства до харчової промисловості та перероблення його продукції і до фондовиробляючих галузей АПК та торгівлі.

Досліджуючи питання системного розвитку АПК А.Сміт встановив, що розвиток села обумовлює приплив капіталу, початково накопиченого у містах; головний товарообмін завжди здійснюється між жителями міста і сільськими жителями; торгівля і промисловість міст є причиною розвитку села [1, с. 321, 354]. Одряду підкреслимо, що прийнятий ще у 1990 р. Закон України «Про пріоритетність соціального розвитку села та АПК в народному господарстві» [2] розроблявся саме з врахуванням фундаментальних положень теорії А.Сміта. Що вказує на високий рівень теоретичної обґрунтованості зазначеного Закону.

На жаль, АПК до сьогодні не отримав дійсної пріоритетності в Україні, що вкрай негативно позначилося на його інноваційно-інвестиційному стані та результативності його діяльності. За даними статистичної звітності [3], за 1990-2004 рр. продукція сільського господарства України зменшилась на 36,6 %, у тому числі рослинництва – на 11,1 %, тваринництва – на 54,6 %. А для Чернігівської області [4] це падіння, відповідно, склало 39,7 %, 16,9 %, 62,5 %.

Такий стан речей є, перш за все, наслідком руйнації матеріально-технічної бази (МТБ) сільського господарства. Так, у сільському господарстві України парк тракторів за 1990-2004 рр. зменшився на 52,7 %, зернозбиральних комбайнів – на 53,3 %, а обсяги внесених мінеральних добрив – у 8,2 рази. Для Чернігівської області це зменшення, відповідно, склало 25,4 %, 55,7 %, 6,9 р.

Варто звернути увагу на те, що за 1990-2004 рр. в Україні виробництво тракторів загалом зменшилося у 23,6 рази, плугів – у 21,2 рази, сівалок – у 7,7 рази, бурякозбиральних машин – у 43 рази. Істотно зменшилось і виробництво технологічного устаткування для харчової промисловості: гомогенізаторів – у 7,5 рази, обладнання механічного для переробки м'яса, риби, тіста, овочів і виготовлення напівфабрикатів – у 20,1 рази. Тобто, МТБ практично усіх сфер національного АПК опинилася на межі повного фізичного і морального зносу.

Провідні вітчизняні вчені за останні роки провели глибокі дослідження проблеми відродження АПК України. Найбільш ґрунтовні наукові результати у цьому контексті отримали П.Т.Саблук та інші вчені [5], С.І.Дорогунцов та інші вчені [6], А.С.Гальчинський, В.М.Геєць та інші вчені [7]. Регіональний аспект проблеми у контексті умов функціонування АПК Чернігівської області був ретельно досліджений М.П.Бутком [8]. Ними були створені методологічні засади конструктивного аналізу загальних і галузевих складових АПК. Але й до сьогодні питання наукового обґрунтування зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) підприємств однієї зі сфер регіонального АПК як фактора загального інноваційно-інвестиційного його розвитку не отримали остаточного розгляду. Це робить достатньо актуальною тему дослідження взаємодій складових АПК регіону у процесі його адаптації до внутрішнього та зовнішнього ринків.

**Постановка задачі.** Метою даного дослідження є з'ясування впливу на інноваційно-інвестиційні зрушення у системі АПК регіону ЗЕД підприємств харчової промисловості і перероблення сільськогосподарських продуктів, що дозволить підвищити рівень обґрунтованості відповідних програм і проектів.

Згідно з вищезазначеною метою у дослідженні вирішуються задачі:

- теоретичного обґрунтування сутності інноваційно-інвестиційного розвитку АПК регіону, диверсифікованого у розрізі сфер та галузей комплексу;
- адаптації вже розроблених провідними вітчизняними та іноземними вченими теоретичних засад наукових досліджень до даного кола і класу задач;
- галузевої структуризації АПК на основі чинної Класифікації видів економічної діяльності (ДК 009-96), Господарського кодексу України тощо;
- аналізу стану і тенденцій у ЗЕД підприємств діючого АПК регіону, встановлення внутрішніх зв'язків між ЗЕД підприємств харчової промисловості і перероблення сільськогосподарських продуктів та інших галузей комплексу;
- розробки пропозицій стосовно вдосконалення блоку системи АПК у комплексній інноваційно-інвестиційній програмі розвитку Чернігівської області.

**Результати.** У галузевому відношенні, народне господарство України структуроване згідно з КВЕД - Класифікацією видів економічної діяльності [9], узгодженої з відповідними класифікаціями ЄС (NACE) та ООН (ISIC). Певним чином, поєднуються позиції КВЕД та Господарського кодексу України [10] у частині статті 68 (ЗЕД підприємства) та розділу VI (особливості правового регулювання в окремих галузях господарювання: галузі сфери матеріального виробництва, невиробнича сфера, господарсько-торговельна діяльність тощо).

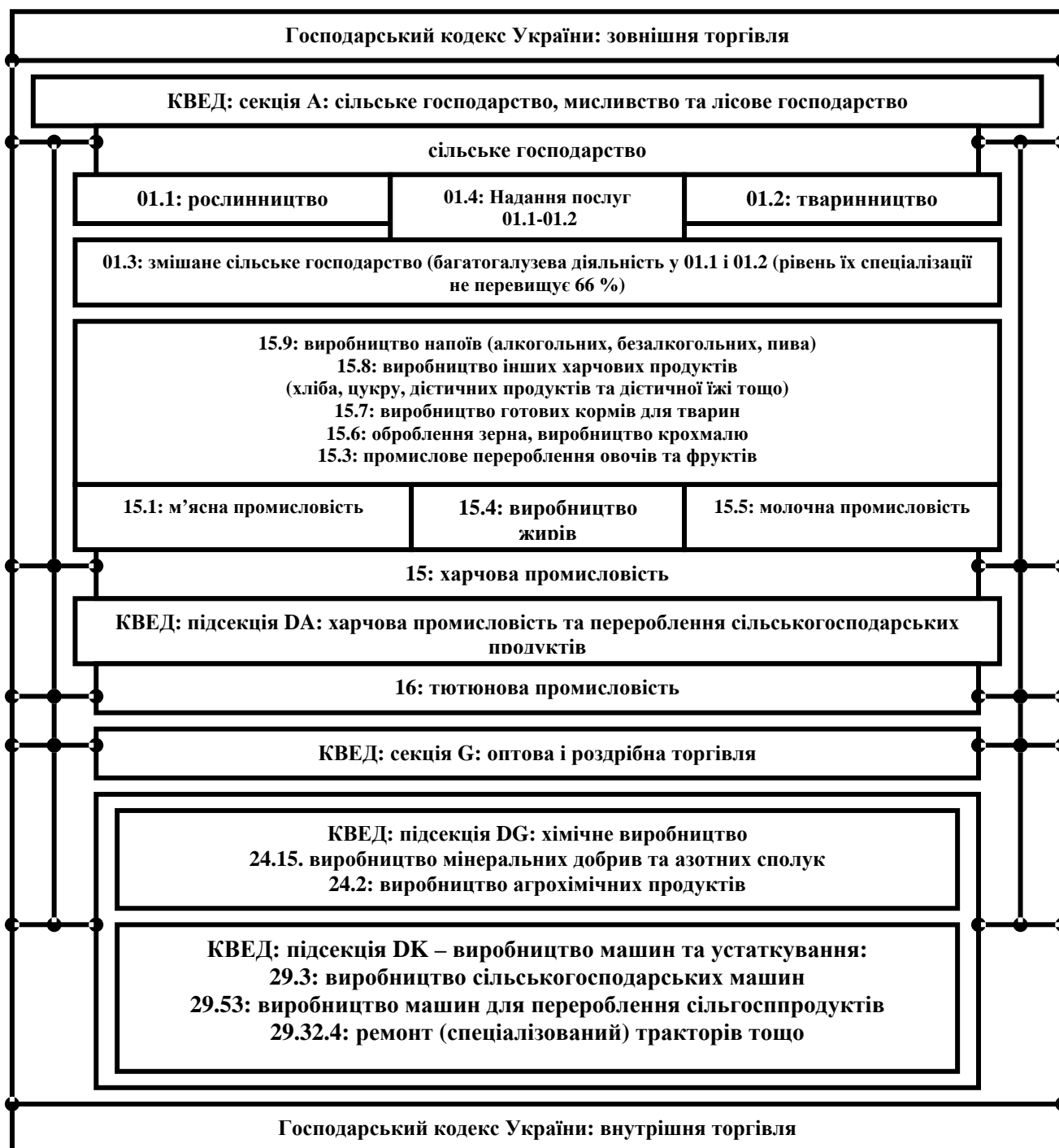
До складу АПК, вважає Е.В.Серова, входять три сфери: I – сукупність галузей, що забезпечують сільське господарство засобами виробництва; II – саме сільське господарство; III – заготівля, переробка сільськогосподарської продукції, торгівля тощо [11, с.147-148]. Звичайно, це є теоретичне уявлення щодо АПК, враховуючи принципові відміни у функціонуванні та розвитку цих сфер. Але рівень розвитку держав саме і визначається здатністю узгоджувати теоретичні уявлення щодо окремих сфер АПК з їх практичними контекстами.

Галузева структура АПК, наведена на рисунку, дає загальне уявлення про зв'язки (прямі та зворотні) підприємств різних сфер комплексу. Згідно із ст.7 Закону «Про основи національної безпеки України» (№ 964-IV від 19.06.2003 р.), загрозу національним інтересам і національній її безпеці складають: зниження інвестиційної та інноваційної активності і науково-технічного та технологічного потенціалу; критичний стан основних виробничих фондів (ОВФ), критична залежність від кон'юнктури зовнішніх ринків; критичний стан з продовольчим забезпеченням населення і низька конкурентоспроможність продукції. Все це має безпосереднє відношення до практично усіх сфер АПК.

Дослідження вітчизняних вчених незаперечно доводять вкрай скрутне інноваційно-інвестиційне становище аграрного сектору економіки України. За даними Г.М.Підлисецького, станом на 2003 р. загальна по-

**ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ  
ЯК ДІЄВИЙ ФАКТОР РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

треба цього сектору у додаткових капітальних вкладеннях сягає 400 млрд. грн. [12, с.120]. При цьому «Програма виробництва технологічних комплексів машин та обладнання для АПК на 1998-2005 роки» забезпечує до 70 % технологічної потреби АПК. Як стверджує В.В.Іванишин: в Україні виготовляють майже всю номенклатуру обладнання для цукрової, борошномельної, хлібопекарської та комбікормової галузей харчової промисловості і більше 70 % для промисловості м'ясної, молочної та плодоовочеконсервної [13, с.85]. Але відтворювальний цикл ОВФ у галузях АПК через істотні інноваційно-інвестиційні дефіцити не отримує свого розгортання, і МТБ підприємств все більше відстає від світових стандартів.



**Рис.** Галузева структура агропромислового комплексу України за Класифікацією видів економічної діяльності (ДК 009-96) та Господарським кодексом України

Згідно із ст.1.7 принципів міжнародних комерційних договорів – УНІДРУА (UNIDROIT), кожна сторона ЗЕД зобов'язана діяти відповідно із прийнятими у практиці міжнародної торгівлі добросовісністю та чесною діловою практикою. Згідно ж із ст.2 Закону України «Про ЗЕД» [14], національні принципи ЗЕД включають у себе: обов'язок України неухильно виконувати всі свої договори і зобов'язання в галузі міжнародних економічних відносин; праві суб'єктів ЗЕД здійснювати її в будь-яких формах, які прямо не заборонені чинними законами України; обов'язку додержувати при здійсненні ЗЕД порядку, встановленого



законами України; рівності їх перед законом тощо.

На галузевому рівні, потреба у високій стандартизації підприємств АПК посилилася з прийняттям Закону «Про якість та безпеку харчових продуктів і продовольчої сировини» (771/97-ВР), де підтвердження відповідності харчових продуктів (декларування відповідності та сертифікація), продовольчої сировини і супутніх матеріалів та сертифікація систем якості здійснюються за обов'язковими показниками якості та безпеки, встановленими нормативними документами та нормативно-правовими актами, а також з введенням у дію чинних положень Закону «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24 червня 2004 р. № 1877-IV. Отже, головні передумови для розгортання ЗЕД АПК лежать у площині сучасних світових високих стандартів.

Проте швидкий перехід вітчизняних підприємств АПК на високі світові стандарти буде гальмуватися рядом об'єктивних обставин. І якщо зазирнути у чинний Закон «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства ЄС» від 18 березня 2004 р. № 1629-IV, на першому етапі виконання Програми пріоритетними сферами, в яких здійснюється зазначена адаптація, є: митне право; законодавство про компанії; правила конкуренції; охорона здоров'я та життя людей, тварин і рослин; довкілля; захист прав споживачів; технічні правила і стандарти тощо. Тобто, не АПК.

Варто зазначити, що Україна, затвердивши Статут ФАО - Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (Законом України № 1334-IV від 25.11.2003 р.), одночасно прийняла на себе й зобов'язаність підвищення рівня харчування та стандартів життя народів, які знаходяться під їхньою юрисдикцією, а також забезпечення зростання продуктивності виробництва та адекватного розподілу всього продовольства і сільськогосподарської продукції. При цьому згідно із ст.1. Закону України «Про підтвердження відповідності» (№ 2406-III від 17.05.2001 р.), будь-який постачальник, що вводить в обіг продукцію чи безпосередньо бере в цьому участь, зобов'язаний підтвердити її відповідність (продукція відповідає встановленим законодавством вимогам) та ще й декларувати це (інакше кажучи, процедурно та документально це засвідчити). А це, стосовно ЗЕД АПК, передбачає і адекватну стандартизацію.

Аналіз наведених у таблиці показників ЗЕД підприємств галузей АПК України і Чернігівської області дозволяє стверджувати наступне: по-перше, загальна частка регіону у ЗЕД України є недостатньою (0,75 % у експорті і 0,72 % у імпорті); по-друге, частка продукції АПК у експорті Чернігівської області значно перевищує національний рівень (18,4 % проти 10,7 %) при тому, що регіон практично не експортує продукцію індустріальних галузей комплексу (за КВЕД – 24.15, 24.2, 29.3, 29.53 тощо); по-третє, привертає до себе велику увагу значна частка (24,7 %) готових харчових продуктів у регіональному імпорті.

На жаль, Чернігівська область поки ще не є інвестиційно активною. Так, у загальному обсязі прямих іноземних інвестицій (ПІІ) її питома вага становить лише 1,1 %. Що стосується сільського господарства, то у масштабах України на нього (разом з мисливством та пов'язаними з ним послугами) припадало 2,6 % ПІІ, а у масштабах регіону – 4,1 %. На харчову промисловість (з переробленням сільськогосподарських продуктів) у масштабах України припадало 13,5 %, а у масштабах регіону – 69,1 %. Це доводить пріоритетність даної сфери АПК для Чернігівської області і її потенціальні можливості активізувати інвестиційну діяльність усіх галузей комплексу за рахунок їх більшої включеності до ЗЕД.

При тому, що зростання виробництва продукції сільського господарства в Чернігівській області за 2005-2015 рр. очікується на рівні 34,3 %, прогноз виробництва основних видів продукції харчової промисловості Чернігівської області до 2015 року свідчить, що регіональне виробництво м'яса може бути збільшене у 2 рази, масла вершкового та сирів жирних – у 1,5 рази, цукру-піску і борошна – у 1,6 рази, овочів консервованих – у 1,3 рази, консервів молочних – у 1,2 рази [15, с.102, 193]. Тобто, АПК регіону у перспективі залишається його чільною сферою з точки зору подальшого розгортання ЗЕД та залучення ПІІ.

Дослідження А.А.Мазаракі та інших вітчизняних вчених незаперечно доводять - на світовому ринку товарів та послуг продукти харчування займають одне з чільних місць, і у перспективі, враховуючи демографічний «вибух», вони, найвірогідніше, мають усі шанси збільшити свою частку [16]. Це також підтверджується продукційним потенціалом нової хвилі «зеленої революції».

Зважимо і на зміни, які за останні роки спостерігаються у харчуванні населення розвинених країн. Біля 40 % населення Англії споживають харчові або біологічно активні добавки. Модель порції їжі, розроблена її Керівництвом освіти у галузі здоров'я у 1994 р., на 33 % складається із фруктів та овочів, на 33 % - із хліба, злаків та картоплі, на 12 % - із м'яса, риби чи альтернативних продуктів типу бобових, на 15 % - із молока та молочних продуктів, на 8 % - із жирів та цукру. Навіть у США біля 25 % усього споживаного заліза та ряду вітамінів населення країни отримує через збагачені продукти [17, с.17, 66, 194].

Приєднавшись до ФАО, Україна неодмінно буде посилювати контроль за якістю продукції харчових підприємств, яким, безперечно, з усіх точок зору корисно буде врахувати передовий світовий досвід у цьому питанні. Результати досліджень Г.Б.Рудавської, Є.В.Тищенко та Н.В.Притульської дають конкретну відповідь щодо оптимізації асортименту продуктів спеціального призначення. За визначенням Медичного інституту Національної Академії Наук США, так звані, функціональні продукти – це будь-які харчові продукти або інгредієнти харчових продуктів, що мають будь-який корисний вплив на організм, виключаючи ефект звичайних нутриєнтів, що входять до його складу. Обсяг ринку продуктів спеціального призначення тільки за 1994-2000 рр. у США зріс з \$2,5 до \$9,0 млрд., у Японії – з \$2,4 до \$5,0 млрд., у ЄС – з \$1,7 до \$3,0 млрд. Цьому, певним чином, сприяло впровадження у США системи «Критичної контрольної точки аналізу небезпечного фактору» (аббревіатура англійською – HACCP), яка була адаптована FDA (Food and drug administration) до системи управління якістю ISO-9000. У Японії у 1991 р. була розроблена і запроваджена

**ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ  
ЯК ДІЄВИЙ ФАКТОР РОЗВИТКУ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

відповідна концепція FOSHU - Foods for Specified Health Use [18, с.21, 24, 292].

**Таблиця.** Показники зовнішньоекономічної діяльності підприємств галузей АПК України і Чернігівської області, 2004 р.

<b>Товарна структура зовнішньої торгівлі, млн.дол.США</b>				
ТН ЗЕД	Експорт		Імпорт	
	усього	частка у загальному обсязі, %	усього	частка у загальному обсязі, %
<b>Україна*</b>				
Усього	32666,1	100,0	28996,8	100,0
Живі тварини, продукти тваринного походження	648,5	2,0	315,0	1,1
Продукти рослинного походження	1135,9	3,5	439,5	1,5
Жири і олії тваринного або рослинного походження	545,8	1,7	149,3	0,5
Готові харчові продукти	1140,7	3,5	1004,6	3,5
<b>Чернігівська область**</b>				
Усього	245,3	100,0	209,4	100,0
Живі тварини, продукти тваринного походження	12,0	4,9	2,24	1,1
Продукти рослинного походження	15,176	6,2	4,64	2,2
Жири і олії тваринного або рослинного походження	0,821	0,3	4	0
Готові харчові продукти	17,14	7,0	51,66	24,7
<b>Прямі іноземні інвестиції за видами економічної діяльності (на початок 2005 року; млн.дол.США)</b>				
<b>Україна*</b>				
Усього				8353,9
Сільське господарство, мисливство і пов'язані з ними послуги				219,9
Промисловість				3824,0
У тому числі харчова промисловість та перероблення сільськогосподарських продуктів				1123,7
<b>Чернігівська область**</b>				
Усього				95,86
Сільське господарство, мисливство і пов'язані з ними послуги				3,951
Промисловість				66,48
У тому числі харчова промисловість та перероблення сільськогосподарських продуктів				65,22

\*Статистичний щорічник України за 2004 рік

\*\*Статистичний щорічник «Чернігівщина 2004»

Отже, саме ЗЕД підприємств харчової промисловості і перероблення сільськогосподарських продуктів порівняно із діяльністю підприємств інших сфер АПК у найбільшій мірі на сьогодні впливає на інноваційно-інвестиційні зрушення у загальній системі АПК регіону, що необхідно враховувати при формуванні та обґрунтуванні відповідних регіональних програм та проектів. При цьому особливу увагу у них слід звернути на еколого-енергетичні аспекти.

Зрозуміло, що усі переробні підприємства бажають вийти на міжнародні ринки функціональних (екологічно чистих) продуктів. Але для цього вони самі повинні організувати відповідний рівень екологічності виробництва сировини (сільськогосподарської продукції). Бо сьогодні в Україні 35-40 % забруднення доквілля (земель і водойм – до 50 %) обумовлено діяльністю АПК [19, с.94].

Європейська Енергетична Хартія орієнтує країни на таку енергетичну ефективність, яка за рахунок сполучення джерел енергії буде націлена на мінімізацію негативних екологічних наслідків. Дослідження вчених доводять, що раціоналізація використання паливно-енергетичних ресурсів (ПЕР) дає 2-3 разову економію порівняно з нарощуванням обсягів їх добування і доставки до споживача [20, с.15]. Досвід АПК розвинутих країн вказує на перспективність переробки продуктів сільського господарства на енергоносії (біодизель, спирт). Певна економія ПЕР міститься в утилізації відходів аграрного виробництва. У Німеччині, наприклад, вже сьогодні діє, так звана, «гнійна біржа», яка реалізує гній підприємствам, що мають біогазові установки (їх поки налічується 3000, а за даними експертів у найближчому майбутньому буде до 30000). Саме так і виглядає екологічно-адекватне виробництво експортної продукції харчування.

Узагальнення результатів даного дослідження дозволяє конкретизувати запропоновану М.П.Бутком схему розробки і формування обласної комплексної інноваційно-інвестиційної програми Чернігівської області [8, с.277] у частині її координованості із структурізацією галузей АПК, рухом товарів та послуг ЗЕД у АПК, динамікою ПІІ у регіон взагалі, у його АПК в розрізі сфер, а також у галузеві підприємства. Не вимагає доказів, що розвиток експортного потенціалу області генетично зв'язаний із державними, галузевими, науковими програмами тощо. І якщо на сьогодні питома вага харчової промисловості області у ПІІ складає 68,0% (і 98,1% у промисловості), варто використати даний фактор для загальної активізації участі регіону у інноваційно-інвестиційних процесах. Тут цілком зрозуміло, що будувати регіональні пріоритети треба на

основі таких ресурсних можливостей, які є наявними на даний час, при цьому робити усе, щоб залучені у галузь інвестиції приносили користь і АПК, і всьому регіону.

**Висновки.** Дане дослідження дає підстави стверджувати наступне:

- підприємства АПК Чернігівської області є важливими суб'єктами ЗЕД України, здатними істотно підвищувати інноваційний рівень її економіки у процесі відповідного залучення та використання високотехнологічних ПП;
- ЗЕД підприємств харчової промисловості у Чернігівському регіоні, які є привабливим об'єктом зовнішнього інвестування, на сьогодні виступає потужним фактором інноваційно-інвестиційного розвитку усіх галузей АПК;
- використання ЗЕД підприємств харчової промисловості регіону як джерела надходження інвестиційних ресурсів у АПК повинно отримати своє адекватне відображення у програмних пріоритетах (місцевих, державних тощо);
- вирішальним критерієм конкурентоспроможності підприємств усіх галузей АПК на зовнішніх ринках продовольства стає еколого-енергетична висота усіх стадій виробництва і переробки сільськогосподарської продукції.

#### Джерела та література

1. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. Том 1. / Пер. с англ. – М.-Л.: СОЦЭГИЗ, 1935. 371 с.
2. Про пріоритетність соціального розвитку села та АПК в народному господарстві. Закон України. // Відомості Верховної Ради, 1990, N 45, ст.602.
3. Статистичний щорічник України за 2004 рік. К.: Вид. «Консультант», 2005. – 591 с.
4. Чернігівщина 2004: Статистичний щорічник. Держкомстат України. Головне управління статистики у Чернігівській області. Чернігів, 2005. – 512 с.
5. Саблук П.Т., Малік М.Й., Валентинов В.Л. Формування міжгалузевих відносин: проблеми теорії та методології. – К.: ІАЕ УААН, 2002. – 294 с.
6. Дорогунцов С.І., Чернюк Л.Г., Борщевский П.П., Данилишин Б.М., Фащевський М.І. Соціально-економічні системи продуктивних сил регіонів України. – К.: Нічлава, 2002. – 690 с.
7. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки) «Шляхом Європейської інтеграції» / Авт. кол. А.С.Гальчинський, В.М.Гець та ін. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 416 с.
8. Бутко М.П. Регіональні особливості економічних трансформацій в перехідній економіці. – К.: Знання України, 2005. – 476 с.
9. Класифікація видів економічної діяльності: ДК 009-96. Видання офіційне. – К.: Держстандарт України, 1996. – 249 с.
10. Господарський кодекс України / Міністерство юстиції України. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 304 с.
11. Серова Е.В. Аграрная экономика: Учебник. – М.: Гос. ун-т. Высшая школа экономики, 1990. – 480 с.
12. Формування і реалізація державної політики розвитку матеріально-технічної бази АПК в Україні. – К.: ІАЕ УААН, 2003. – 635 с.
13. Формування та розвиток аграрного ринку: Матеріали шостих річних зборів Всеукраїнського конгр. вчен. економістів-аграрників, Київ, 16-17 січ. 2004 р. / Редкол.: П.Т.Саблук та ін. – К.: ННЦ ІАЕ, 2004. – 586 с.
14. Про зовнішньоекономічну діяльність. Закон України. / Відомості Верховної Ради, 1991, N 29, ст. 377.
15. Стратегія соціально-економічного розвитку Чернігівської області на період до 2015 року. Чернігів, 2004. – 204 с.
16. Світовий ринок товарів та послуг: Підручник. – Ч.1 / А.А.Мазаракі, Є.М.Воронова, В.В.Юхименко та ін.; За заг. ред А.А.Мазаракі. – К.: Київ. Нац. торг.-екон. ун-т, 2005. – 319 с.
17. Пища и пищевые добавки. Роль БДА в профилактике заболеваний: Пер с англ. / Под ред. Дж.Ренсли, Дж.Донелли, Н.Рида. – М.: Мир, 2004. – 312 с.
18. Рудавська Г.Б., Тищенко Є.В., Притульська Н.В. Наукові підходи та практичні аспекти оптимізації асортименту продуктів спеціального призначення: Монографія. – К.: Київ. нац. торг.-екон. Ун-т, 2002. – 371 с.
19. Созінов О.О. Принципи розвитку агросфери України у XXI столітті // Зб. Наук. Праць Інститут землеробства УААН. – К., 1999.- Вип.4. – С.91-96.
20. Підлісецький Г.М., Білоусько Я.К., Денисенко П.А., Коврига В.В., Питулько В.О. Матеріально-технічне забезпечення аграрного виробництва: тенденції і перспективи // Економіка АПК. – 2002. – №4. – с.8-16.

#### Брусенко М.А.

#### ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ РЕГІОНАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ: ТЕРИТОРІАЛЬНО-ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ

Вступ. З введенням у дію Господарського кодексу України (ГКУ) істотно змінився правовий простір господарської діяльності вітчизняних підприємств, у т. ч. зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД), де згідно із статтями 10, 68 і 258: